

Sten Jacobsen & Preben Espenhein

NEDERLAGETS OG FREMSKRIDTETS MÆND I FUGLEBJERG

I SLUTNINGEN AF 1800-TALLET.



Af samme forfattere af relevans for Fuglebjergs historie:

Preben Espenhein:

- "Forskning om en immigrantslægt med træk af dansk og tysk social- og lokalhistorie ca. 1850-1910", 2001

e-mailadresse: privatpvm@gmail.com

Sten Jacobsen:

- "Saadan er de": materiale til en politisk-sociologisk analyse af et nærsamfund i forfatningskampens Danmark, Amtscentralen for Undervisning, 1993.

- "Niels Lorentzen Stegler 1849-1922: en menigmandsbiografi fra Fuglebjerg i industrisamfundets første fase fortalt til hans efterkommere", Kahrius.dk, 2013.

- "Niels Lorentzen Stegler og Hansigne Liebsts børn 1876-1978: en kollektivbiografi fortalt til efterkommere", Kahrius.dk, 2015

- "Vejen til Berlin", 2021, Roman, Brændpunkt, 2021.

e-mailadresse: stenjacobsen@gmail.com

Indhold

Fuglebjergs guldalder i slutningen af 1800-tallet

Det økonomiske

Det nationale

Den storpolitiske konflikt

Om bogens forfattere

Det nationale

Smedemester Peter Frederiksen

Læge Jens Henrik Bruun

De danske Våbenbrødre og De danske Forsvarsbrødre i
Fuglebjerg

Forsvarssagens mænd i Fuglebjerg

Chr. Nielsen

Fotograf Gustav Alstrup

Leopold Budde

Gamle Bertel

Den storpolitiske konflikt

Det økonomiske

Boghandler Tullin

Niels Lorentzen Stegler

Carl Frederik Espenhein

Efterskrift



Næstvedvej. Postkort dateret 11/9 1914. Fuglebjerg, som byen så ud, når man kom fra Næstved. Første hus til højre er Næstvedvej 7, som beboedes af praktiserende læge William Alexis Nielsen. Han havde praksis der fra 1877 til sin død i 1913. Herefter følger Næstvedvej 5, hvor malermester Niels Lorentzen Stegler boede (omtalt i bogen), til venstre i billedet skimtes gadekæret og taget af Fuglebjerggård. Billede i privat eje.

Gadekæret. Postkort uden datering, men formodentlig sendt mellem 1916 og 1922. Gadekæret lå lige over for Fuglebjerggård. Når man gik videre ad Næstved vej kom man til kirken og torvet med Fuglebjerg Kro. Forretningerne lå der og i de veje, der strålede ud fra torvet. Billede i privat eje.



Fuglebjergs guldalder i slutningen af 1800-tallet

Det økonomiske

Fuglebjerg ændrede sig i sidste halvdel af 1800-tallet. Det var den gryende industrialiseringstid, og der var generelt vækst i byerne, men Fuglebjerg voksede mere end andre små byer, Fuglebjerg voksede, som havde den været en købstad.

I begyndelsen af 1800-tallet var Fuglebjerg en lille landsby med en kro, en kirke, en smed, en skole, en herregård med landarbejderhuse samt nogle gårde, meget andet var der ikke. I 1857 vedtoges næringsfrihedsloven, der skulle være fuldt gennemført i 1862. Det betød helt konkret, at laugene, der hidtil havde kontrolleret antallet af udøvere inden for hvert fag, blev opløst og erstattet af fri næring. Samtidig blev købstadsrettighederne ophævede, og dermed kunne man frit lokalisere sin virksomhed, hvor man ville. Førhen var handelen groft sagt begrænset til købstæderne med undtagelse af fag, som var afgørende på landet som f.eks. smedefaget og hjulmagerfaget. Nu var det oplagt at lokalisere detailforretninger i Fuglebjerg, der pga. sin beliggenhed kunne tiltrække en lokal efterspørgsel fra folk, der boede nærmere Fuglebjerg end de omkringliggende købstæder.

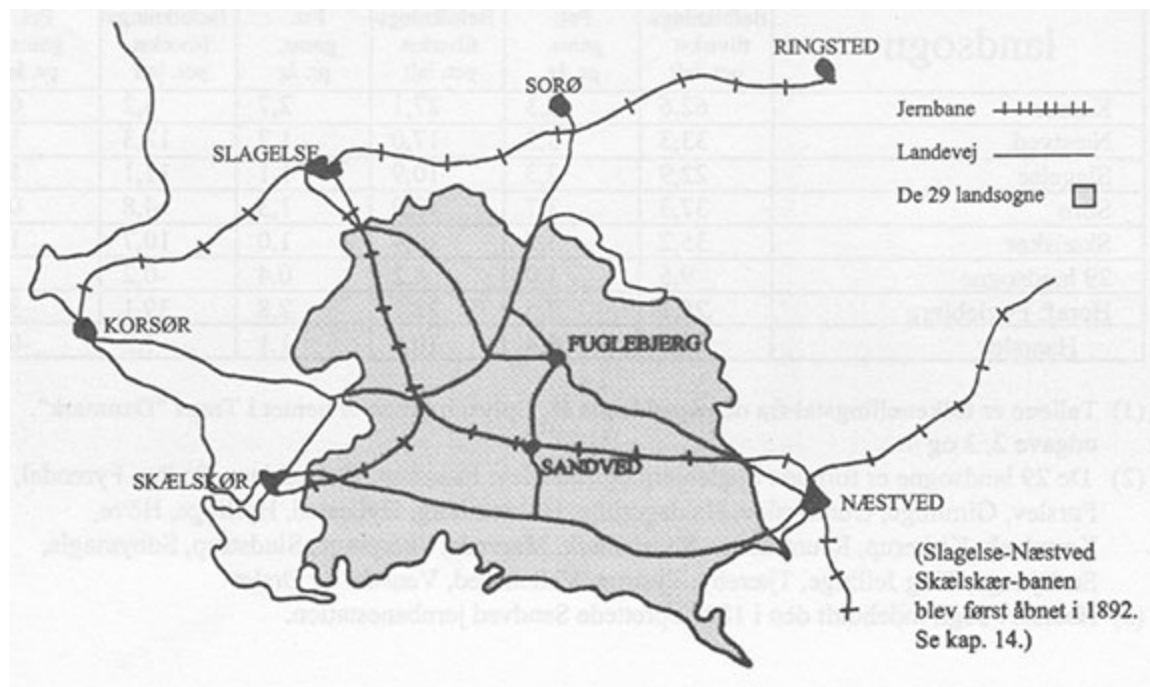
Fuglebjerg lå perfekt nogenlunde lige langt fra købstæderne Næstved, Slagelse, Sorø og Skælskør. Der havde fra gammel tid ligget en kro her, hvor vejene fra Slagelse, Sorø og Næstved mødtes. Væksten tog fart allerede i 1860'erne. Man kan se det på

befolkningsstatistikken. Særlig i 1860'erne og 1870'erne vokser Fuglebjerg mere end de omkringliggende landsogne. Særlig i 1870'erne er væksten høj og procentuelt højere endda end de omkringliggende købstæder Korsør, Næstved, Slagelse, Sorø og Skælskør. Væksten aftager i 80'erne, men er trods alt større end landsognene. I 90'erne overtager Sandved (Haarslev) væksten og Fuglebjerg går tilbage.¹ I 1892 indviedes den nye jernbane Næstved-Slagelse, som gik uden om Fuglebjerg og havde station i Sandved.

Befolkningstal i 5 købstæder og 29 landsogne i årene 1850, 1860, 1870, 1880, 1890 og 1901²

Købstad/ landsogn	1850		1860		1870	
	Befolk- ningstal	Indeks 1850=100	Befolk- ningstal	Indeks 1850=100	Befolk- ningstal	Indeks 1850=100
Korsør	1819	100	2957	163	3759	207
Næstved	2735	100	3647	133	4267	156
Slagelse	4011	100	4931	123	5468	136
Sorø	901	100	1237	137	1397	155
Skælskør	1134	100	1533	135	1692	149
29 landsogne (2)	19225	100	21057	110	21941	114
Heraf: Fuglebjerg	327	100	409	125	524	160
Haarslev (3)	446	100	464	104	513	115

Købstad/ landsogn	1880		1890		1901	
	Befolk- ningstal	Indeks 1850=100	Befolk- ningstal	Indeks 1850=100	Befolk- ningstal	Indeks 1850=100
Korsør	3954	217	4685	258	6054	333
Næstved	4792	175	5502	201	7162	262
Slagelse	6076	151	6816	170	8958	223
Sorø	1464	162	1894	210	2241	249
Skælskør	1873	165	2272	200	2501	221
29 landsogne	21890	114	21673	113	21344	111
Heraf: Fuglebjerg	729	223	756	231	725	222
Haarslev	507	114	504	113	679	152



Fuglebjergs guldalder markeres således af en vækst i 60'erne, 70'erne og 80'erne med en lokalisering af en bred vifte af virksomheder. Denne vækst, der førte en masse livlig social aktivitet med sig, foldede sig fortsat ud i 1890'erne og ind i 1900'erne, hvorefter den stille og rolig gik i sin mor igen.

At Fuglebjergborgerne allerede i 1874 har følt, at der var noget helt særligt under opsejling i byen giver ovenstående festvise et fingerpeg om. Den er dateret 14. november 1874.³

Mel.: *Lad den skrantende Magister.*

- | | |
|---|---|
| <p>1. I de gode gamle Dage
Fuglebjerg var ej i Ry;
For en Alder vel tilbage
Var den kun en lille By,
Drømte ej om Fremtidshæder,
Om at blive Hovedstad,
Havde Dyd og fromme Sæder,
More sig den aldrig gad.</p> | <p>2. Nu har Byen sig forandret
- Til det Bedre vil vi tro-
Frem i Velstand er den vandret,
Kan som Kjøbstad snart sig kro.
Alle Ting vi har jo næsten
Faaet her i Byen nu,
Og hvad anbelanger Resten,
Kommer det med tiden s'gu.</p> |
| <p>3. Vi har Posthus, Apoteker,
Prokurator, Bager, Smed;
Og for Døden er vi sikker,
Naar vor Doktor ej er vred.
Vi har Kro med Mindestøtten;
Og fra Gilder kan vi smukt
Komme hjem og vende Bøtten,
Finde Hus og Døre lukt.</p> | |

Ud over lokalisering af virksomheder i større byer på landet, var tiden også vidne til andre systemændrende forandringer. I 1856 åbnede jernbanen fra København til Korsør, og I 1870 kom sydbanen fra Roskilde over Køge til Næstved og Masnedssund. Det gjorde transport til Fuglebjerg alt andet lige meget lettere. I 1851 fik man det første frimærke, der betød, at afsender kunne betale og lægge et brev i en postkasse. I 1860 blev landpostruterne sat i system, og Fuglebjerg var dermed indrullet i postsystemet. De omkringliggende købstæder fik deres aviser, som efterhånden under "lokalt" inddrog begivenheder i Fuglebjerg. I 1854 var der Næstved Avis og Sorø Amtstidende, i 1866 kom Venstreavisen Næstved Tidende til og i 1867 SlagelsePosten. Hermed var Fuglebjerg dækket ind med lokale aviser. Til sidst kom telefonens spæde start i 1880'erne og 1890'erne. Det var en helt ny verden, som indfangede Fuglebjerg, der stort set udelukkende kom til at bestå af folk, der kom udefra og skulle opbygge en fælles verden. Det er klart, at det måtte afstedkomme en omfattende aktivitet. Sigende er følgende sides liste over foreningsdannelser i Fuglebjerg i 1880'erne.

Det er i dag svært at leve sig ind i den grad af usikkerhed, der prægede tiden. Man oplevede opløsningen af gamle trygge rammer (laugene og købstæderne), man var i det opvoksende industrisamfund udsat for en ny skærpet konkurrence uden sikkerhedsnet. Tilmed var man fra ca. 1875 til 1890 udsat for en landbrugskrise, som hang sammen med, at billigt korn fra USA kom ind på markedet og dermed afsluttede den danske "kornsalgsperiode". Krisen ramte hårdt og havde følgevirkninger langt ud over landbruget, idet det svækkede købekraften og dermed også gik ud over håndværket. Situationen medførte en kraftig innovation inden for landbruget med udviklingen af andelsbevægelsen og den animalske eksportproduktion i 80'erne og 90'erne. Det var hårde år, og kunne man ikke klare sig, truede fattiggården og umyndiggørelsen, hvis det ikke lykkedes at klare sig for den ydmygende hjælp fra de fattiges kasse, der administreredes af kommunen. Ikke underligt at man med lys og lygte søgte efter måder at betrygge sin eksistens. Den umiddelbare reaktion var foreningsdannelser, der ikke bare havde hver sit faglige formål, men i tilgift også forskellige former for økonomisk støtte. Midlerne til denne støtte i tilfælde af sygdom, død og lignende blev fremskaffet ved forskellige arrangementer som dilettantforestillinger, bazarer og lignende, som samtidig havde en social og underholdningsmæssig funktion. Fagforeningerne begyndte også at dukke op, men de havde ingen gang på jorden i en lille by som Fuglebjerg, men det havde til gengæld den håndværkerforening, som blev dannet i 1887, og som ligeledes i mindre omfang fungerede som sygehjelpekasse. Først i 1892 tog det danske samfund de allerførste spæde skridt til den senere velfærdsstat, da man vedtog den første alderdomsforsørgelseslov, der faktisk var en lov gennemført på tværs af de politiske skel, som ellers rådede på denne tid.

Liste over daterbare forenings- og institutionsdannelser i Fuglebjerg i 1880'erne.⁴

- Juli 1881 Forsvarsbrødreforeningen for Fuglebjerg og omegn.
- Juli 1882 Den første søndagsskole i Fuglebjerg stiftes.
- Juli 1883 Missionshuset i Fuglebjerg indvies.
- Nov. 1885 Højreforeningen stiftes.
- April 1887 Haandværkerforeningen stiftes.
- Okt. 1887 Den selskabelige klub for Fuglebjerg og omegn.
- Jan. 1889 Brugsforeningen i Fuglebjerg stiftes.
- Feb. 1889 Afholdsklub og Good-Templar loge dannes.
- Sept. 1889 Forsamlingshuset "Friheden" indvies.
- Okt. 1889 Højres Forsamlingshus indvies.

Eksempler på avisannoncer i Næstved Tidende⁵

Næstved Tidende 2/4 1881

**Herre=
Gfviiperingshandelen,**
ligesfor Kroen i Fuglebjerg,
anbefaler Klædevarer og Habitsstoffer fra bedste inden- og
udenlandske Fabrikker.
Bestillinger paa færdigshede Klædningsstykker expederes hurtigt,
solidt og smukt udstyrede og forarbejdede fra mit Stræder=
værksted i Slagelse, som ledes af en anerkjendt dygtig og
omhyggelig Tilfjærer.
**Største Udvalg af
Hatte og Suer.**
Alt til billigst mulige Priser hos
Edvard Saldfær,
ligesfor Kroen i Fuglebjerg.

Næstved Tidende 4/10 1881

Fuglebjerg.
—
Nye hjemkomne
Sorte Kjøletøier,
kulorte Kjøletøier,
Hvergarner,
Franske og Lama
SCHAWLER
samt øvrige
Manufakturvarer
anbefales.
Største Udvalg,
Billigste Priser
hos
C. W. Carlsen.

Næstved Tidende 13/5 1884



-
- ¹ Se Sten Jacobsen "Saadan er de", 1993, ss. 13-14
- ² Tallene er folketællingstal fra de pågældende år. Oplysningerne er hentet i Traps "Danemark", udgave 2, 3 og 4. Se i "Saadan er de", s. 13.
- ³ Kortet og festvisen er taget fra "Saadan er de", op.cit. Festvisen er beroende i Fuglebjerg lokalhistoriske arkiv.
- ⁴ "Saadan er de", op.cit. Bilag 56, s. 78
- ⁵ Andre eksempler på annoncer kan ses i "Saadan er de", s.9-12.

Det nationale

Ud over disse teknologiske, økonomiske og sociale ændringer, der skyllede ind over den lille by Fuglebjerg, befandt landet sig i et forlænget chok efter to krige, treårskrigen 1848-1851 og 1864-krigen.

Disse krige var i deres kerne et udtryk for et ændret internationalt politisk system. Man kom fra multietnisk sammensatte stater bundet sammen af en enevældig monark, som den enkelte borger havde en loyalitetsforpligtelse overfor. Den danske stat (Helstaten) var sammensat af det etnisk rene Danske Kongedømme og det etnisk sammensatte Slesvig-Holsten. Den danske konge var konge i det danske kongerige og hertug af Slesvig og Holsten, og som hertug af Holsten var kongen som medlem af det tyske forbund en tysk hertug. Tiden var vidne til en opblomstrende nationalisme og en kamp for demokrati. Bevægelsen kaldtes de nationalliberale (dvs. nationale demokratiforkæmpere) De danske nationalliberale ønskede et Danmark til Ejderen, dvs. grænsen mellem Slesvig og Holsten. Dvs. man var villig til at afgive Holsten. Men de tyske nationalliberale ville have Holsten og Slesvig samlet ud af Danmark og ind i et tysk rige. Stridens æble var således Slesvig. Treårskrigen havde ikke bragt en løsning med sig, og så i 1864 kom den uafvendelige konflikt, da den danske nationalliberale regering forsøgte at hugge den gordiske knude over og tabte. Krigen var i længden uafvendelig, da nationalismen var fremtidens styrende princip og ingen af parterne ville give sig. Ved fredskonferencen i London i 1864 foreslog England en deling af Slesvig, men de danske nationalliberale afviste, og det

endte så med, at Danmark mistede hele Slesvig frem til 1920, hvor det engelske forslag blev gennemført.

I årene efter nederlaget i 1864 var der mange, der frygtede for Danmarks fortsatte eksistens, og som en konsekvens blev forsvarsspørgsmålet et varmt politisk emne. Venstre påtog sig den mere forsvarskritiske holdning og Højre den forsvarsvenlige. Højre talte om at styrke forsvaret og herunder bygge en fæstning rundt om København, mens Venstres leder Berg i Folketinget i 1876 sagde, at frem for en befæstning ville han arbejde frem mod at "skabe et Dannevirke i hver mand bryst". Dette vakte latter i Højrekredse, og i 1883 udtalte Hørup som reaktion på Højres talen om en fæstning den herostratisk berygtede udtalelse: "Hvad skal det nytte?" Det er værd at gøre opmærksom på, at begge synspunkter kan forsvares. Ved at udbygge forsvaret, kan man både afskrække en fjende og tiltrække ham (da en militær opbygning jo i sig selv kan virke provokerende og farlig). Hvad der er tilfældet beror på en konkret vurdering og kan være svært at afgøre.

Det kan i dag være svært at leve sig ind i, i hvor høj grad denne konflikt om forsvaret kunne bringe sindene i kog. Men man må tænke sig, at de, som selv på egen krop havde oplevet resultatet af en dårligt forberedt krig, hvor man var forsvarsløs, fordi fjenden havde bedre våben, og som havde mén fra krigen som invalid eller med, hvad vi i dag vil kalde PTSD, må have været mere end almindeligt berørt af den forsvarspolitiske konflikt. Når samtidig forsvarsspørgsmålet blev led i en uforsonlig forfatningskonflikt, var det svært at holde temperamentet i ave, som det må have været tilfældet for højskoleforstander Chr. Nielsen, som omtales nedenfor. Chr. Nielsen havde sammen med flere fra Fuglebjerg selv været med i Dybbølslaget og oplevet den prøjsiske storm på skanserne den 18. april 1864, hvor han blev taget til fange. Det må have været en voldsom begivenhed og fortvivlelsen over, at danske soldater med